

PRAVNA REGULATIVA SOLVENTNOSTI OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U EU: SOLVENTNOST II

Unapređenje nauke i prakse upravljanja rizicima, razvoj tržišta osiguranja, povećanje značaja delatnosti osiguranja i uvođenje regulative Basel II u bankarstvu, dovodi do razvoja nove regulative solventnosti osiguravača u EU - Solventnosti II. Cilj istraživanja prezentovanih u radu jeste analiza implikacija Solventnosti II na delatnost osiguravajućih društava i pružanje osnove domaćim osiguravačima i nauci za unapređenja u pripremi za novu regulativu, koja će biti automatski primenjena ako Srbija postane članica EU. U radu su analizirane osnovne karakteristike Solventnosti II, a potom je detaljno ukazano na kvantitativne i kvalitativne zahteve nove regulative i implikacije na različite aspekte delatnosti osiguravajućih društava. Rezultati istraživanja ukazuju na značaj kvantitativnih zahteva koji su, za razliku od dosadašnjih regulativa u EU, uključujući i regulativu u Srbiji, postavljeni u vidu principa a ne strogih zahteva, što ujedno predstavlja i najvažniju karakteristiku nove regulative. Takođe, rezultati istraživanja ukazuju da se često neopravdano zanemaruju kvalitativni zahtevi Solventnosti II, kao i implikacije na upravljanje rizikom i investicije. Ključni zaključak istraživanja jeste da nova direktiva daje osiguravačima slobodu izbora u gotovo svakom segmentu poslovanja, pod uslovom da poslovanje ne ugrožava solventnost osiguravača i interese osiguranika.

Ključne reči: *regulativa solventnosti, osiguravajuća društva, investicije osiguravača, upravljanje rizikom, Solventnost II.*

* Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Univerzitet Union, Beograd, Srbija.
E-mail: vnjegomir@eunet.rs

** Univerzitet "Sigmund Freud", Beč, Austrija. E-mail: petroviczdravko@ikomline.net

1. Uvod

Obezbeđenje solventnosti je jedno od osnovnih načela poslovanja osiguravajućih i reosiguravajućih društava. Prema Međunarodnom udruženju supervizora osiguranja, osiguravajuće društvo je solventno ukoliko je sposobno da ispuni sve svoje obaveze po svim ugovorima u bilo koje vreme, pri čemu se kao sinonimi pojmu solventnosti mogu koristiti adekvatnost kapitala i finansijsko zdravlje.¹ Solventnost je sa regulatornog aspekta bila definisana i kao dodatna rezerva² ili kao zaštita od negativnih fluktuacija u poslovanju³. Suštinski, solventno osiguravajuće društvo znači njegovu mogućnost da sve štete po broju i iznosu može bez teškoća nadoknaditi osiguranicima, ali i udovoljiti svim novčanim obavezama prema državi, zaposlenima, drugim osiguravačima i reosiguravačima i drugima, u roku njihovog dospeća.⁴

Cilj istraživanja prezentovanih u radu jeste analiza implikacija nove regulative solventnosti na nivou Evropske unije (Solventnosti II) na delatnost osiguravajućih društava i pružanje osnove domaćim osiguravačima i nauci za unapređenja u pripremi za novu regulativu, koja će biti automatski primenjena ako Srbija postane članica EU. U nameri da sveobuhvatno odgovorimo na postavljeni cilj, u radu analiziramo osnovne karakteristike Solventnosti II, a potom detaljno ukazujemo na kvantitativne i kvalitativne zahteve nove regulative i implikacije na različite aspekte delatnosti osiguravajućih društava.

2. Osnovne karakteristike solventnosti II

Delatnosti osiguranja na nivou Evropske unije reguliše se direktivama. Svaka zemlja članica EU u obavezi je da implementira važeće direktive kojima se reguliše solventnost na nivou čitave zajednice. Direktive predstavljaju okvirne propise, odnosno regulatorne okvire koji ne opisuju detaljno sve kompleksnosti regulisanja sprovođenja delatnosti osiguranja u svakoj zemlji članici.

¹ IAIS Issues Paper: On Solvency, Solvency Assessments and Actuarial Issues, International Association of Insurance Supervisors, Bank for International Settlements, Basel, Switzerland, 15 March 2000, str. 44

² First council directive of 24 July 1973 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance. Official Journal of the European Communities, L 228 , 16/08/1973, str. 3-19

³ Directive 2002/13/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 73/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings. Official Journal of the European Communities L 077, 20/03/2002, str. 17-22

⁴ Vladimir Njegomir, „Specifičnosti upravljanja kapitalom u osiguravajućim društvima“, *Računovodstvo*, br. 7-8/2006, 59.

Prvi oblici regulacije solventnosti u Evropi postavljeni su dvema direktivama, za neživotne osiguravače to je bila Direktiva 73/239/EEC iz 1973 godine, a za životne osiguravače to je bila Direktiva 79/267/EEC. Ovim direktivama bilo je zahtevano od osiguravajućih društava da poseduju adekvatnu veličinu kapitala koja bi im omogućila da se adekvatno izbore sa neizvesnošću koja proizilazi iz obavljanja poslova osiguranja, odnosno rizika preuzetih od osiguranika. Tokom devedesetih godina, posebno nakon uvođenja treće generacije direktiva kojima je uspostavljeno jedinstveno tržište osiguranja u EU, postignuta je saglasnost da je potrebno preispitivanje regulacije solventnosti sektora osiguranja na nivou EU. Osnovni cilj uspostavljanja kontrole solventnosti bilo je omogućavanje državnim vlastima, odnosno nadzornim organima, da pravovremeno detektuju probleme u poslovanju osiguravača i na taj način obezbede veću zaštitu osiguranika. *European Financial Services Action Plan* usvojen je 1999. godine, a njime su postavljeni temelji za treću generaciju direktiva (Direktiva 2002/12/EC za životna osiguranja⁵, koja je ubrzo zamenjena Direktivom 2002/83/EC⁶ i Direktiva 2002/13/EC za neživotna osiguranja⁷) koje su usvojene 2002. sa obavezom primenjivanja od računovodstvene 2004. godine, uz moguću opciju postojanja prelaznog perioda do 2007. godine. Navedene promene koje su se desile u regulaciji solventnosti u Evropskoj uniji 2002. godine, čine Solventnost I okvirom regulacije solventnosti.

Solventnost II predstavlja priliku da se unapredi regulacija solventnosti osiguravača uvođenjem: sistema baziranog na riziku, integrisanog pristupa za rezerve osiguranja i zahteve u pogledu veličine kapitala, sveobuhvatnog okvira za upravljanje rizikom, kapitalnih zahteva definisanih standardnim pristupom ili razvojem internih modela, te priznavanjem i nagrađivanjem diverzifikacije i umanjivanja rizika.⁸ Regulativa Solventnost II prvenstveno treba da omogući unapređenje zaštite osiguranika i povećanje poverenja javnosti u instituciju osiguranja, ali i povećanje konkurentnosti, odnosno fer konkurentsku utakmicu za različite tržišne učesnike, koja će omogućiti ravnopravan položaj svim osiguravačima nezavisno u kojoj zemlji EU im je sedište i nezavisno od njihove veličine. Takođe, jedan od bitnih i sa prethodnim ciljevima komplementaran zahtev, jeste i potreba da nova direktiva doprinese unapređenju finansijske stabilnosti.

⁵ Directive 2002/12/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 79/267/EEC as regards the solvency margin requirements for life assurance undertakings, OJ L 77, 20.3.2002, str. 11–16

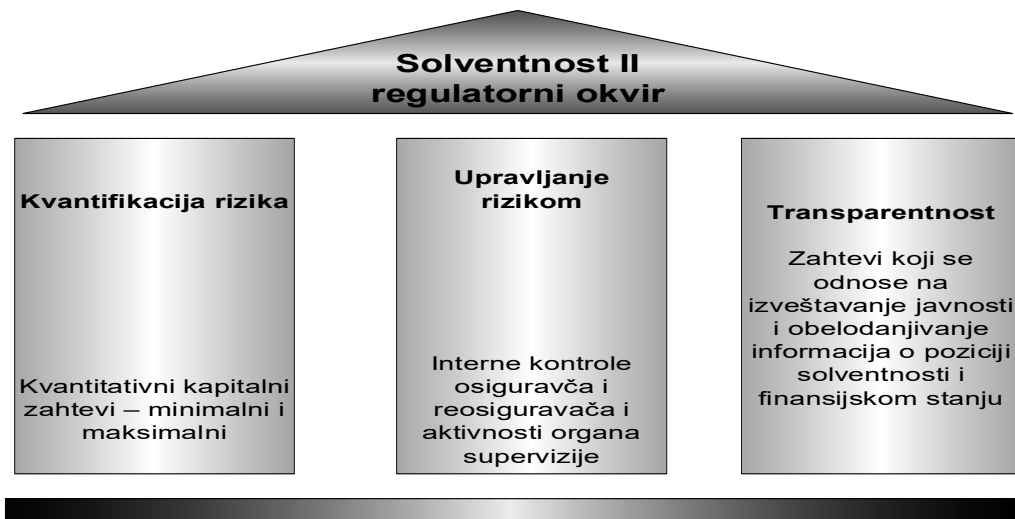
⁶ Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance, OJ L 345, 19.12.2002, str. 1–51

⁷ Directive 2002/13/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 73/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings, OJ L 77, 20.3.2002, str. 17–22

⁸ *Solvency II - Introductory Guide*, Comité Européen des Assurances, Brussels i Towers Perrin & Tillinghast, Stamford, 2006, str. 5

Regulatorni okvir Solventnost II se bazira na tri stuba (slika 1), slično kao i regulatorni okvir Bazel II.

Slika 1: Struktura regulatornog okvira Solventnosti II zasnovana na tri stuba

Izvor: Vladimir Njegomir, „Solvency II direktiva i njen uticaj na upravljanje rizikom u osiguravajućim društvima“, Finansije, br. 1-6/2009, str. 286.

Prvi stub predstavljaju kvantitativni zahtevi, odnosno, harmonizovani standardi procene imovine i obaveza i kapitala koji je potreban da se osigura solventnost. Ovim stubom se određuju pravila u kvantitativnom smislu koja se odnose na vrednovanje imovine i obaveza, tehničke rezerve, investicije i kapitalne zahteve. Drugi stub, čija je svrha dopuna prvom stubu, predstavljaju kvalitativni zahtevi koji predstavljaju principe interne kontrole i upravljanja rizikom osiguravača i reosiguravača i principe kojima se nadzornim organima određuje okvir za superviziju internih kontrola i praksi menadžmenta rizikom i kapitalom, te adekvatnosti kapitala osiguravajućih i reosiguravajućih društava. Ove informacije predstavljaju osnovu aktivnosti organa supervizije koji, u cilju revizije i procene usaglašenosti osiguravača i reosiguravača sa Solventnosti II, sprovode⁹ reviziju i procenu sistema upravljanja osiguravača i reosiguravača, uključujući sopstvene procene rizika i solventnosti, tehničkih rezervi, kapitalnih zahteva, investicionih pravila, kvaliteta i kvantiteta sopstvenih fondova i ukoliko se primenjuju interni modeli, procenjuju usaglašenost njihove primene sa zahtevima postavljenim Direktivom. Treći stub se odnosi na tržišnu disciplinu koja treba da bude

⁹ Directive 2009/138/EC of The European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II), Official Journal of the European Union L 335, Brussels, 17.12.2009., члан 36

ostvorena putem transparentnosti poslovanja osiguravajućih i reosiguravajućih društava. Informacije koje javnosti treba da prezentuju osiguravači i reosiguravači treba da obuhvate rizike, kao i finansijska pitanja osiguravača i treba da budu sveobuhvatne, razumljive i uporedive. Članom 50 usvojenog teksta Solventnost II direktive, precizirano je da te informacije treba da obuhvate¹⁰ opis poslovanja i performansi, opis sistema upravljanja i procene adekvatnosti ukupne izloženosti rizicima, opis izloženosti, koncentracije, redukcije i osetljivosti na svaku pojedinu kategoriju rizika, opis baza i metoda procene i eventualnih odstupanja od standardnih baza i metoda procene imovine, tehničkih rezervi i drugih obaveza i opis upravljanja kapitalom koji mora uključiti informacije o strukturi i iznosu sopstvenih fondova i njihovog kvaliteta, veličini kapitalnih zahteva, objašnjenja osnovnih razlika između pretpostavki standardne formule i internog modela i informacije o iznosu eventualne neusaglašenosti sa kapitalnim zahtevima, čak i u slučaju da je to odsupanje nastalo i kasnije razrešeno u toku perioda izveštavanja.

3. Kvantitativni i kvalitativni zahtevi solventnosti II

Regulatorno određenje teorijskog nivoa solventnosti određuje i poziciju solventnosti osiguravajućih društava u određenom pravnom sistemu. Imajući to u vidu, solventnim se osiguravajućim društvom može smatrati ono čija je imovina veća od teorijskog nivoa solventnosti, najčešće određenog u vidu minimalnog i ciljanog kapitalnog zahteva. Ovi zahtevi su kvantitativnog karaktera i u okviru Solventnosti II su determinisani prvim stubom kao minimalni i kapitalni zahtev kojim se obezbeđuje solventnost.

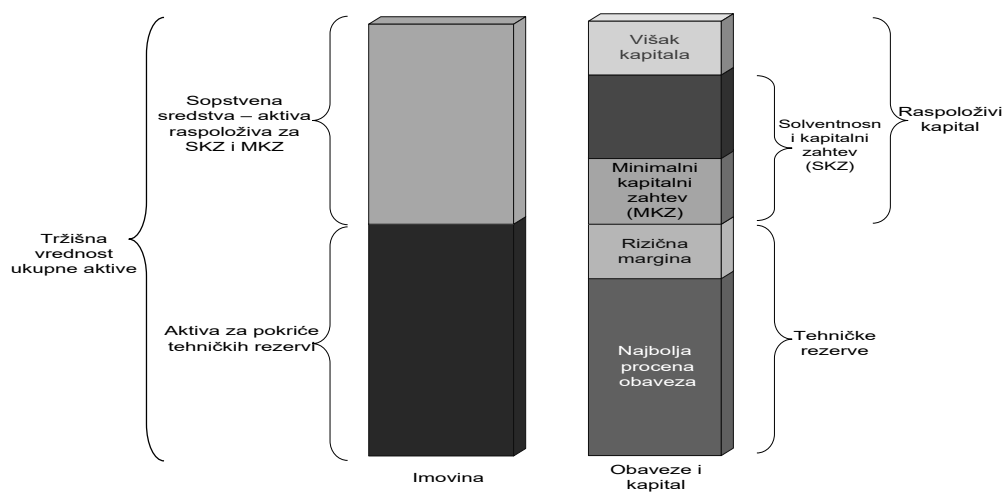
Osnovni cilj determinisanja kapitalnih zahteva jeste uspostavljanje određenog kontrolnog nivoa koji služi kao osnova za superviziju osiguravača. Kontrolni nivo može biti određen u vidu jednog ili u vidu više kapitalnih zahteva, na primer, u vidu minimalnog i raspoloživog kapitalnog zahteva. Ukoliko kapital osiguravača padne ispod determinisanog nivoa, organi supervizije preduzimaju interventne mere prema osiguravaču u cilju prevencije ostvarenja nesolventnosti ili sprečavanja produbljanja ispoljenih problema.

Raspoloživi kapital osiguravajućeg ili reosiguravajućeg društva predstavlja razliku između imovine i obaveza, odnosno tržišne vrednosti ukupne aktive i tehničkih rezervi (vidi sliku 2), pri čemu je uopšteno posmatrano društvo solventno ukoliko je raspoloživ kapital veći od nule, odnosno ukoliko postoji višak imovine nad obavezama društva. Suprotno tome, stanje nesolventnosti predstavlja situaciju u kojoj je raspoloživi kapital (RK) manji od nule, odnosno ukoliko su obaveze veće od ukupne imovine društva. Regulatorni okvir Solventnost II zasnovan je na tržišnom vrednovanju pozicija imovine i obaveza, za razliku od postojećeg regulatornog okvira koji se bazira na knjigovodstvenom vrednovanju.

¹⁰ Isto, član 50

Zastupa se fer vrednost imovine i obaveza, koja u principu podrazumeva tržišnu vrednost ili njenu aproksimaciju. Izražavanje pozicija imovine po tržišnoj vrednosti nije problem, ali za izračunavanje obaveza jeste, s obzirom da ne postoji tržište za obaveze osiguravajućih ili reosiguravajućih društava, a samim tim ni njihova tržišna vrednost. Imajući to u vidu, u proceni vrednosti obaveza osiguravajućih i reosiguravajućih društava, koristi se koncept najbolje procene na koju se dodaje margina rizika koja predstavlja tržišnu vrednost. Najbolja procena se definiše i izračunava kao neto sadašnja vrednost budućih gotovinskih tokova portfelja osiguranja, pri čemu se koristi bezrizična kamatna stopa. Upravo iz tog razloga se dodaje rizična margina na zbir najbolje procene obaveza (vidi sliku 2). Rizična margina predstavlja trošak kapitala koji je potreban u pojedinačnim godinama do isticanja obaveza. Rizična margina suštinski se izračunava u cilju zaštite osiguranika, kao dodatna mera obezbeđenja obaveza osiguravajućih i reosiguravajućih društava.

Slika 2: Minimalni i kapitalni zahtev za obezbeđenje solventnosti

Izvor: Vladimir Njegomir, „Ekonomski kapital u osiguravajućim društvima“, Računovodstvo, br. 11-12/2007, 121.

Regulativa Solventnost II prvim stubom koji se odnosi na kvantitativne zahteve predviđa postojanje dva kapitalna zahteva, minimalnog kapitalnog zahteva (MKZ) i solventnosnog kapitalnog zahteva (SKZ).¹¹ Minimalni kapitalni zahtev (minimum capital requirement) predstavlja nivo kapitala koji predstavlja osnovu za intervenciju organa supervizije. Naime, ukoliko osiguravač ili reosiguravač ne

¹¹ Vladimir Njegomir, „Solvency II direktiva i njen uticaj na upravljanje rizikom“, *Finansije*, br. 1-6/2009, 272.

raspolaže sa dovoljno kapitala koji je predviđen ovim zahtevom, organi supervizije primenjuju mere kao što je zabrana sklapanja novih ugovora o osiguranju ili oduzimanje licence. Postojanje raspoloživog kapitala na nivou minimalnog kapitalnog zahteva kratkoročno može obezbediti kontinuitet poslovanja uz mogućnost transfera rizika ili dokapitalizacije. Utvrđivanje minimalnog kapitalnog zahteva je određeno na sličan način kao i u ranijim regulacijama solventnosti. MKZ utvrđuje u apsolutnom iznosu i to 2,2 miliona evra za sve neživotne osiguravače, odnosno 3,2 miliona evra u slučaju da se osiguravači bave i poslovima osiguranja autoodgovornosti, odgovornosti zbog upotrebe vazduhoplova, odgovornosti zbog upotrebe plovnih objekata, opšte odgovornosti, kredita i jemstva, 3,2 miliona evra za životne osiguravače i 3,2 miliona evra za reosiguravače, izuzev keptiv reosiguravača za koje je određen minimalni kapitalni zahtev od 1 milion evra.

Solventnosni kapitalni zahtev predstavlja nivo kapitala koji osiguravač ili reosiguravač, u cilju obezbeđenja solventnosti, pod normalnim okolnostima treba da poseduje i koji je dovoljan za pokriće neuobičajeno štetnih događaja, kao što je direktivom Solventnost II određeno, događaja koji se dešavaju jednom u dvesta godina. Reč je o ciljanom solventnosnom zahtevu koji treba da reflektuje rizičnost društva za osiguranje ili reosiguranje i kao dodatni kapital iznad nivoa minimalnog kapitalnog zahteva obezbedi pokriće nepredviđenih gubitaka. Prilikom određivanja SKZ u obzir će se uzeti svi rizici kojima je izloženo osiguravajuće društvo, odnosno rizici osiguranja, tržišni, kreditni i operativni. Određenje veličine SKZ bazira se na principima koji treba da oslikavaju ekonomsku realnost poslovanja osiguravajućih i reosiguravajućih društava i koji samo ukazuju na poželjne rezultate, pri čemu sredstva za njihovo postizanje, standardna formula, interni model ili njihova kombinacija, predstavljaju predmet slobodnog izbora, uz neophodnost odobrenja organa supervizije. Mera koja se koristi za determinisanje SKZ jeste VaR, odnosno mera vrednosti pri riziku, koja se utvrđuje za sopstvene fondove osiguravača ili reosiguravača na nivou pouzdanosti od 99,5% tokom perioda od jedne godine. Mera vrednosti pri riziku (VaR), je mera koja sumarno iskazuje najteži gubitak tokom ciljanog vremenskog perioda sa datim nivoom pouzdanosti.¹² Određivanje mere vrednosti pri riziku na nivou pouzdanosti od 99,5% suštinski znači da se solventnosni kapitalni zahtev bazira na veličini kapitala koji treba da bude obezbeđen, kako bi se osiguralo da se bankrotstvo osiguravača ili reosiguravača ne desi češće od jednom u 200 slučajeva, odnosno da će ta društva biti u poziciji, sa verovatnoćom od najmanje 99,5%, da ispune svoje obaveze prema osiguranicima i korisnicima osiguranja tokom sledećih 12 meseci. Najprostije rečeno, zahtevani solventnosni kapital bi trebao da obezbedi da osiguravajuće ili reosiguravajuće društvo sa verovatnoćom od 99,5% ostane solventno u toku jedne godine poslovanja. U utvrđivanju ovog kapitalnog zahteva osiguravači i reosiguravači moraju da obuhvate sve rizike, odnosno rizike

¹² Philippe Jorion, *Value at Risk: The New Benchmark for Managing Financial Risk*, New York, 2001, str. 22.

kojima su izloženi po osnovu tekućeg poslovanja, kao i rizike za koje procenjuju da će im biti izloženi u narednih 12 meseci. Dakle, prema direktivi Solventnost II, tržišna vrednost aktive suštinski mora biti jednaka ili veća sumi tehničkih rezervi i zahtevanog regulatornog kapitala. Tehničke rezerve se baziraju na najboljim procenama budućih gotovinskih tokova uvećanih za marginu rizika, koja treba da obezbedi da rezerve budu jednake ili veće od osiguravajućih i reosiguravajućih obaveza. Na tehničke rezerve dodaje se minimalni kapitalni zahtev i na njega solventnosni kapitalni zahtev (vidi sliku 1). Ukoliko bi raspoloživi kapital društva za osiguranje ili društva za reosiguranje pao ispod nivoa SKZ, supervizor osiguranja bi mogao da primeni mere predviđene drugim stubom Solventnosti II, pri čemu je osnovna pretpostavka da situacija nije kritična, već da je reč o signalu supervizoru, kao i društvu za osiguranje ili reosiguranje da se preduzmu mere u cilju saniranja ispoljenih problema. Predviđeno je da se organi supervizije obaveštavaju najmanje jednom godišnje, a ukoliko bi raspoloživi kapital pao na nivo ispod nivoa solventnosnog kapitalnog zahteva, društvo za osiguranje ili reosiguranje bi trebalo dostaviti plan za prevazilaženje nastale situacije.

Kvalitativnim zahtevima koji čine drugi stub i odnose se na superviziju i upravljanje rizikom, kao i tržišnu disciplinu koja predstavlja treći stub i odnosi se na obelodanjivanje i transparentnost, ne pridaje se adekvatna pažnja, iako su za uspešnu implementaciju nove regulative gotovo podjednako bitni kao i kvantitativni zahtevi. Organi supervizije neće sprovođiti monitoring usaglašenosti osiguravajućih i reosiguravajućih društava samo putem provere minimalnog i solventnosnog kapitalnog zahteva već, kao što ukazuje član 35 Direktive¹³, i procenom sistema upravljanja osiguravača i reosiguravača, poslova koje obavljaju, principa vrednovanja koji se primenjuju prilikom utvrđivanja solventnosti, rizika sa kojima se suočavaju, ali i primenjenih sistema upravljanja rizicima, kapitalne strukture, potreba i upravljanja kapitalom. Takođe, članom 36 Direktive određeno je da se u postupku supervizije sprovodi procena kvalitativnih zahteva koji se odnose na sistem upravljanja, procena rizika kojima su izložena osiguravajuća i reosiguravajuća društva, ili kojima mogu biti izložena i procena sposobnosti društava koja čine predmet nadzora da procenjuju preuzimanje rizika, uzimajući u obzir okruženje u kojem posluju. Navedeno nedvosmisleno ukazuje na neophodnost adekvatnog razumevanja i usaglašavanja poslovanja osiguravajućih i reosiguravajućih društava i sa zahtevima drugog i trećeg stuba Solventnosti II.

U cilju usaglašenosti sa zahtevima novog regulatornog okvira solventnosti, osiguravajuća i reosiguravajuća društva će morati primenjivati sistem upravljanja koji će uključivati sve poslovne aktivnosti. Adekvatan sistem korporativnog upravljanja treba da uključuje transparentnu organizacionu strukturu sa jasnom raspodelom zadataka i odgovornosti i efikasnu podršku informacionih sistema

¹³ *Directive 2009/138/EC of The European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II), Official Journal of the European Union L 335, Brussels, 17.12.2009., члан 35*

svim poslovnim aktivnostima. Sistem upravljanja koji treba da bude podvrgnut redovnoj internoj reviziji treba da bude prilagođen prirodi, obimu i kompleksnosti poslovnih operacija osiguravača i reosiguravača. Osiguravači i reosiguravači moraju imati dokumentovane politike koje se odnose na upravljanje rizikom, internu kontrolu, internu reviziju i ukoliko je relevantno *outsourcing*. Ove politike će biti revidirane najmanje jednom godišnje. Takođe, neophodno je obezbediti visok kvalitet upravljanja, što podrazumeva postojanje planova za obezbeđenje kontinuiteta poslovanja.

Direktiva Solventnost II posebno naglašava značaj angažovanosti i odgovornosti viših nivoa menadžmenta u sklopu kvalitativnih zahteva. Članom 40 Direktive nedvosmisleno je navedeno da će upravni i nadzorni odbori imati krajnju odgovornost za usaglašenost poslovanja osiguravajućih i reosiguravajućih društava sa zahtevima Solventnosti II. Iako nije onemogućeno da sistem upravljanja može da obuhvata posebne organizacione delove koji će biti odgovorni za usaglašenost sa regulatornim zahtevima, odgovornost najvišeg rukovodstva neće moći biti delegirana.

Naglašava se potreba za visoko kvalifikovanim kadrovima, posebno na rukovodećim mestima, koji će biti sposobni da obavljaju kompleksne poslove upravljanja osiguravajućim i reosiguravajućim društvima. Članom 42 Direktive determinisano je da osiguravajuća i reosiguravajuća društva moraju obezbediti da osobe koje upravljaju društvima ili imaju ključne funkcije u svakom momentu ispunjavaju dva uslova: a) da su njihove profesionalne kvalifikacije, znanje i iskustvo adekvatni kako bi omogućili pravilno i mudro upravljanje i b) da imaju dobru reputaciju i integritet.

Funkcija upravljanja rizikom predviđena je članom 44 Direktive koji zahteva od osiguravača i reosiguravača da imaju uspostavljen efektivan sistem upravljanja rizikom koji se sastoji od strategija, procesa i procedura izveštavanja neophodnih za kontinuiranu identifikaciju, merenje, monitoring, upravljanje i izveštavanje o rizicima kojima su izloženi ili kojima mogu biti izloženi i njihovim međuzavisnostima, na individualnom i nivou grupacija. Sistem upravljanja rizikom bi trebao obuhvatati prihvatanje rizika i određivanje potrebnih tehničkih rezervi, upravljanje aktivom i pasivom, investiranje, likvidnost i upravljanje rizikom koncentracije, upravljanje operativnim rizikom, primenu reosiguranja i drugih tehnika upravljanja rizicima.

Članom 46 precizirano je da osiguravajuća i reosiguravajuća društva trebaju da imaju uspostavljen efektivan sistem interne kontrole. Sistem bi trebao da uključi administrativne i računovodstvene procedure, okvir interne kontrole, organizovano izveštavanje na svim nivoima osiguravajućeg ili reosiguravajućeg društva i funkciju udovoljenja regulatornim zahtevima. Interne kontrole bi trebale da omogućе efektivnost i efikasnost poslovnih operacija u pogledu rizika i raspoloživosti i pouzdanosti informacija, kao i usaglašenost sa relevantnim regulativama.

Funkcija interne revizije determinisana je članom 47 Direktive. U okviru ove funkcije trebale bi da budu uključene procena adekvatnosti i efektivnosti sistema interne kontrole, kao i drugih elemenata sistema upravljanja. Osnovni zahtev za uspešno funkcionisanje interne revizije jeste njena nezavisnost.

Poseban značaj u okviru zahteva drugog stuba Solventnosti II čini zahtev da svako osiguravajuće i reosiguravajuće društvo u sklopu sistema upravljanja rizicima, mora sprovesti sopstvenu procenu rizika i solventnosti. Za označavanje sopstvene procene rizika i solventnosti koristi se široko prihvaćena skraćenica ORSA (*eng.* Own Risk and Solvency Assessment). U skladu sa odredbama člana 45 teksta direktive Solventnost II, ova procena treba da obuhvati najmanje: a) ukupne potrebe za obezbeđenjem solventnosti uzimajući u obzir specifičan profil rizika, odobrene limite tolerancije na rizik i poslovnu strategiju osiguravača ili reosiguravača, b) obezbeđenje kontinuirane usaglašenosti sa kapitalnim zahtevima i zahtevima koji se odnose na tehničke rezerve i c) procenu značaja odstupanja profila rizika konkretnog osiguravača ili reosiguravača od pretpostavki koje čine osnovu solventnosnog kapitalnog zahteva, izračunatog primenom standardne formule ili primene punog ili delimičnog internog modela upravljanja rizikom i kapitalom. Osiguravajuće ili reosiguravajuće društvo mora naglasiti oblasti u kojima dolazi do odstupanja od pretpostavki uzetih prilikom izračunavanja solventnosnog kapitalnog zahteva, a u slučaju primene internog modela, neophodna je njihova promena u pravcu usaglašavanja sa promenjenim pretpostavkama za solventnosni kapitalni zahtev.

Sopstvena procena rizika i solventnosti zahteva implementaciju adekvatnih procesa za identifikovanje i kvantifikovanje rizika. Takođe, neophodno je da osiguravači i reosiguravači sopstvenu procenu rizika i solventnosti učine integralnim delom poslovne strategije i u kontinuitetu primenjuju u strateškom odlučivanju. Procena mora biti sprovedena bez odlaganja u slučaju promene ukupnog profila rizika osiguravača ili reosiguravača. Obaveza je osiguravača i reosiguravača da o rezultatima sprovedene procene rizika i solventnosti obaveste organe nadzora, a u skladu sa odredbama člana 35 Direktive.

Treći stub Solventnosti II često se naziva i »zaboravljenim«,¹⁴ s obzirom da se fokus uglavnom usmerava na kvantitativne zahteve. Ovaj stub odnosi se na tržišnu disciplinu koja se prvenstveno ostvaruje putem izveštavanja i obelodanjivanja informacija nadzornim organima, ali i široj javnosti. Postoje dve vrste redovnog obelodanjivanja informacija koje zahteva direktiva Solventnost II, izveštaj organima nadzora i izveštaj o solventnosti i finansijskom stanju. Izveštaj organima nadzora treba da sadrži sve informacije neophodne za nadzor poslovanja osiguravajućih i reosiguravajućih društava i u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu, a u skladu sa odredbama člana 35 Direktive. Izveštaj o solventnosti i finansijskom stanju namenjen je široj javnosti, a u skladu sa članom

¹⁴ *The forgotten pillar: Time to bring disclosure onto the radar*, PricewaterhouseCoopers, London, 2010.

50 Direktive treba da sadrži i kvalitativni i kvantitativni izveštaj. Kvantitativni izveštaj koji će se podnositi organima supervizije i koji će imati najveće implikacije na organizacione resurse će se sastojati od nekoliko obrazaca, koji će u slučaju da je reč o pojedinačnom osiguravajućem ili reosiguravajućem društvu, činiti sledeći obrasci za izveštavanje: 1) bilans stanja, 2) imovina – investicije, 3) solvetnosni kapitalni zahtev, minimalni kapitalni zahtev i sopstvena sredstva, 4) tehničke rezerve – životna osiguranja, 5) tehničke rezerve – neživotna osiguranja, 6) analiza varijacija, države i pokrića i 7) reosiguranje, dok će u slučaju da je reč o grupaciji, biti potrebni i konsolidovani izveštaji, koncentracije rizika i interne transakcije. Ključni elementi izveštavanja organa supervizije i javnosti uključivaće sledeće informacije¹⁵: a) priroda poslovanja i eksternog okruženja, ciljevi, strategije i performanse; b) upravljačke strukture, odgovornosti upravnog odbora, viših nivoa menadžmenta i ključnih komiteta; c) profil rizika i upravljanje rizikom za svaku kategoriju rizika; d) osnova vrednovanja pozicija imovine i obaveza uključujući tehničke rezerve; e) upravljanje kapitalom uključujući solvetnosni i minimalni kapitalni zahtev i kvalitet/strukturu solvetnosnih rezervi i f) detaljne informacije o internom modelu ukoliko se primenjuje. Osim regularnog izveštavanja, Direktivom je predviđeno i obavezno izveštavanje organa nadzora u slučaju ostvarenja specifičnih prethodno definisanih događaja (odredbe u okviru članova 35 i 53 Direktive) i obavezno izveštavanje organa nadzora u slučaju zahteva ovih organa (u skladu sa odredbama člana 35 Direktive).

4. Implikacije solventnosti II na upravljanje rizikom i investicije

Najznačajnije implikacije kvantitativnih i kvalitativnih zahteva regulative odnose se na upravljanje rizicima i investicije osiguravajućih društava. U upravljanju rizikom direktiva Solventnost II menja čitavu filozofiju dosadašnjeg pristupa, kako u pogledu zahteva za potrebnim kapitalom koji treba da obezbedi pokriće za sve rizike (slika 3), tako i u pogledu raspoloživih opcija za upravljanjem rizikom.

Donošenje odluke o veličini rizika koja će se transferisati u reosiguranje zavisi od brojnih faktora,¹⁶ kao što su troškovi reosiguravajućeg pokrića koji u velikoj meri zavise od faze u kojoj se nalazi tržište reosiguranja za koga je karakteristično ciklično kretanje premija, raspoloživost reosiguravajućih kapaciteta za pokriće rizika, vremenski okvir potrebe za reosiguravajućim pokrićem, odnosno koliko brzo ga je neophodno obezbediti, kakvi su uslovi obnavljanja reosiguravajućeg pokrića, koji nivo sigurnosti, imajući u vidu bazni i kreditni rizik, određeno reosiguravajuće pokriće može da obezbedi u konkretnom slučaju, ras-

¹⁵ *Risk of Delay: Getting Pillar 3 on Track*, PricewaterhouseCoopers, London, 2011.

¹⁶ Vladimir Njegomir, *Osiguranje i reosiguranje: tradicionalni i alternativni pristupi*, Zagreb, 2011, 181.

položivost pojedinih vrsta reosiguranja, kao i pokrića za pojedine vrste rizika osiguranja i uslove plaćanja provizija. Na osnovu analize motiva za kupovinom i uloge reosiguravajućeg pokrića za upravljanje rizikom i kapitalom osiguravajućih društava, smatramo da osim diverzifikacije rizika i uvećanja raspoloživih kapaciteta po osnovu zamene za kapital, najvažnije prednosti reosiguranja iz perspektive osiguravajućih društava predstavljaju:¹⁷ 1) stabilizacija poslovnih rezultata i zaštita solventnosti, 2) smanjenje troškova i uvećanje profita, 3) zaštita za katastrofalne štete i 4) razvoj poslovanja osvajanjem novih tržišta.

Međutim, u novije vreme kapacitet ukupnog svetskog tržišta reosiguranja postao je ograničen i nedovoljan u potpunom zadovoljavanju zahteva osiguravajućih društava za transferom rizika. Nastaju alternativna rešenja koja omogućavaju transfer rizika osiguranja na tržište kapitala. Tradicionalno prisutna relacija osiguranik-osiguravač-reosiguravač sve više menja svoj oblik, tako da tradicionalna demarkaciona linija između osiguravača, reosiguravača i tržišta kapitala postaje sve manje značajna.

Trenutno važeći okvir regulacije solventnosti osiguravajućih društava daje primat reosiguranju u pogledu obezbeđenja kapitalnih olakšica. Za razliku od postojeće regulacije, direktiva Solventnost II ima za cilj da sve oblike transfera rizika tretira na isti način, odnosno da se u budućnosti regulacije solventnosti u zemljama članicama Evropske unije da primat ekonomskoj suštini nad formom.

U domenu investiranja osiguravajućih društava najveće promene nastaju u transferu sa primene strogih pravila na primenu principa. U okviru Solventnosti I investicione aktivnosti osiguravača ograničavaju se posebnim pravilima koja nalažu da se prikupljena sredstva mogu ulagati u onu vrstu aktive koja najviše odgovara karakteru prikupljenih sredstava u njihovoj pasivi. Direktivom 2002/83/EC¹⁸, koja se odnosi na životna osiguranja, i Direktivom 92/49/EEC¹⁹, koja se odnosi na neživotna osiguranja, eksplicitno su definisani oblici ulaganja i procentualna učešća pojedinih vrsta ulaganja u ukupnim ulaganjima. Na sličan način regulisano je i plasiranje raspoloživih sredstava rezervi u Srbiji.

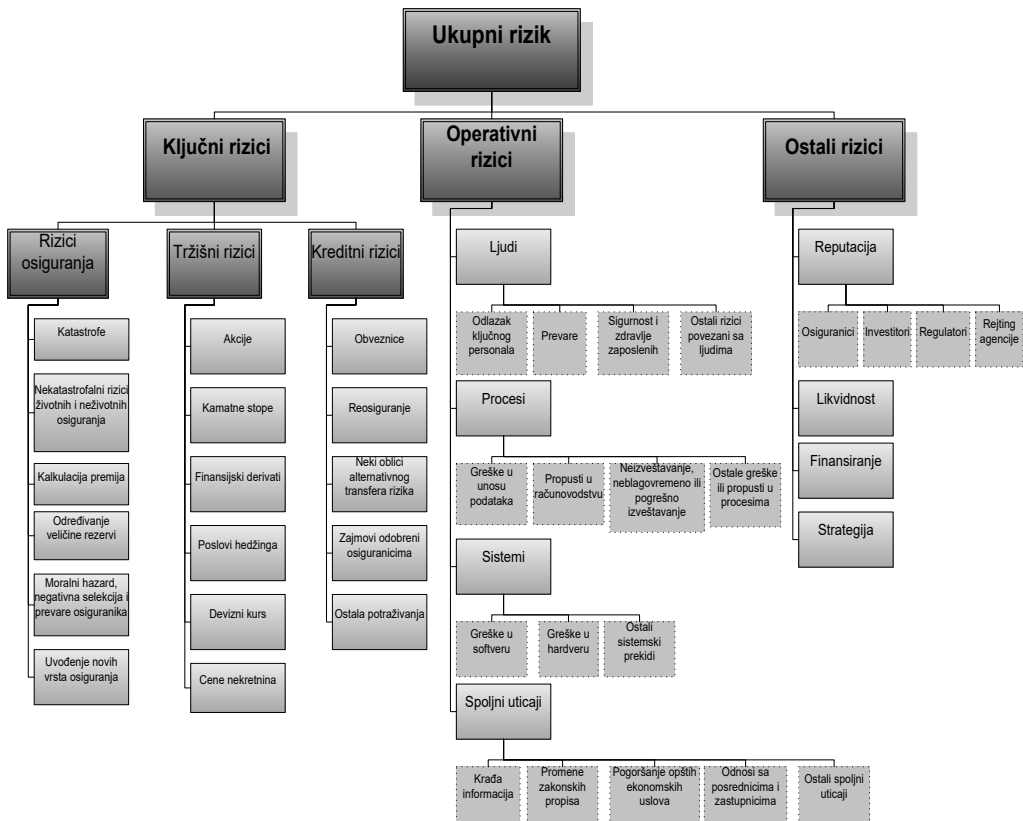
Uključivanjem i investicionog rizika prilikom određivanja adekvatnosti kapitala osiguravača, direktiva Solventnost II će uticati na obazrivije investiranje zbog potrebe smanjenja solventnosnog kapitalnog zahteva, ali neće direktno ograničavati vrste plasmana koji će biti zastupljeni u investicionim portfeljima osiguravača i reosiguravača.

¹⁷ V. Njegomir, 203

¹⁸ Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002, Official Journal of the European Communities L 345/22, 19.12.2002., члан 24

¹⁹ Directive 92/49/EEC of 18 June 1992 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and amending Directives 73/239/EEC and 88/357/EEC (third non-life insurance Directive), Official Journal L 228 , 11/08/1992, члан 22

Slika 3: Ukupna (agregatna) izloženost rizicima na primeru osiguravajućih društava

Izvor: Vladimir Njegomir, „Upravljanje rizikom iz ugla osiguravajućih društava“, *Finansije*, 1-6/2006, str. 152.

5. Zaključak

Direktiva Solventnost II je kao nova regulativa solventnosti u zemljama članicama EU usvojena novembra 2009. Godine, a implementirana 1. januara 2016. godine. U radu je ukazano na ključne karakteristike nove regulative i njene pretpostavljene implikacije na različite aspekte delatnosti osiguravajućih društava. Iako rezultati njene implementacije u radu osiguravajućih društava još uvek nisu sa sigurnošću poznati, izvesno je da je direktiva Solventnost II privukla pažnju velikog broja zemalja zahvaljujući veličini tržišta osiguranja u EU. Regulatorni organi u zemljama izvan EU mogu podneti zahteve za priznavanjem usaglašenosti njihovih regulatornih okvira sa direktivom Solventnost II, čime se olakšava mogućnost pristupa osiguravajućih društava iz tih zemalja u zemlje EU. Među

prvim zemljama čiji su regulatorni okviri procenjivani u pogledu usaglašenosti sa direktivom Solventnost II su Bermudska Ostrva, Švajcarska i Japan. Regulatorni okviri u ovim zemljama smatraju se ekvivalentnim Solventnosti II. Takođe, ulaskom Srbije u Evropsku uniju primena direktive Solventnost II postaće obavezna i za domaća osiguravajuća i reosiguravajuća društva, što ukazuje na značaj pravovremenog razumevanja osnovnih karakteristika direktive i njenih implikacija na poslovanje osiguravajućih društava. Pravovremena priprema osiguravajućih društava u pogledu zahteva upravljanja rizikom, korporativnog i upravljanja podacima, primenom sopstvenog procenjivanja rizika i solventnosti, naprednijih informaciono-tehnoloških rešenja, kao i testiranja mogućnosti organizovanja učestalijeg i detaljnijeg obelodanjivanja poslovnih informacija, jedan je od ključnih faktora ostvarenja, ne samo usaglašenosti sa zahtevima novog regulatornog okvira, već i unapređene međunarodne konkurentnosti.

Literatura

- IAIS Issues Paper: On Solvency, Solvency Assessments and Actuarial Issues, International Association of Insurance Supervisors, Bank for International Settlements, Basel, Switzerland, 15 March 2000.
- First council directive of 24 July 1973 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance. Official Journal of the European Communities, L 228 , 16/08/1973.
- Directive 2002/13/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 73/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings. Official Journal of the European Communities L 077, 20/03/2002.
- Vladimir Njegomir, „Specifičnosti upravljanja kapitalom u osiguravajućim društvima“, *Računovodstvo*, br. 7-8/2006, 59-68.
- Directive 2002/12/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 79/267/EEC as regards the solvency margin requirements for life assurance undertakings, OJ L 77, 20.3.2002.
- Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance, OJ L 345, 19.12.2002.
- Directive 2002/13/EC of the European Parliament and of the Council of 5 March 2002 amending Council Directive 73/239/EEC as regards the solvency margin requirements for non-life insurance undertakings, OJ L 77, 20.3.2002.
- *Solvency II - Introductory Guide*, Comité Européen des Assurances, Brussels i Towers Perrin & Tillinghast, Stamford, 2006.

- Vladimir Njegomir, „Solvency II direktiva i njen uticaj na upravljanje rizikom u osiguravajućim društvima“, *Finansije*, br. 1-6/2009, str. 272-306.
- *Directive 2009/138/EC of The European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II)*, Official Journal of the European Union L 335, Brussels, 17.12.2009
- Vladimir Njegomir, „Ekonomski kapital u osiguravajućim društvima“, *Računovodstvo*, br. 11-12/2007, 115-131.
- Philippe Jorion, *Value at Risk: The New Benchmark for Managing Financial Risk*, New York, 2001.
- *The forgotten pillar: Time to bring disclosure onto the radar*, PricewaterhouseCoopers, London, 2010.
- *Risk of Delay: Getting Pillar 3 on Track*, PricewaterhouseCoopers, London, 2011.
- Vladimir Njegomir, „Upravljanje rizikom iz ugla osiguravajućih društava“, *Finansije*, 1-6/2006, str. 144-173.
- Vladimir Njegomir, *Osiguranje i reosiguranje: tradicionalni i alternativni pristupi*, Zagreb, 2011.
- Directive 92/49/EEC of 18 June 1992 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and amending Directives 73/239/EEC and 88/357/EEC (third non-life insurance Directive), Official Journal L 228 , 11/08/1992

LEGAL REGULATION OF INSURANCE COMPANIES' SOLVENCY IN THE EU: SOLVENCY II

The improvement of science and practice of risk management, the development of the insurance market, an increasing importance of the insurance industry and the introduction of Basel II regulations in the banking industry, have led to the development of new solvency regulation in the EU - Solvency II. The aim of the research presented in this paper is to analyse the implications of Solvency II on the insurance industry and to provide a foundation for preparation for the new legislation to domestic insurers and science, which will be automatically implemented when Serbia becomes an EU member. The paper analyses the basic features of the Solvency II and then points to the detailed quantitative and qualitative requirements of the new regulations and the implications for different aspects of the activities of insurance companies. The research results show the importance of the quantitative requirements that are placed in the form of principles rather than strict requirements, as opposed to the current regulations in the EU, including regulation in Serbia, which also represents the most important characteristic of the new regulation. Also, the survey results indicate that the qualitative requirements of Solvency II and implications for risk management and investments are often unjustly neglected. The key conclusion of the research is that the new directive gives insurers the freedom of choice in almost every business segment, under the condition that operations do not endanger the solvency of the insurer and the insureds' interests.

Keywords: *solvency regulation, insurance companies, insurers' investments, risk management, Solvency II.*